

POLAND

POLAND

**“AGROBANK” ATBDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH
TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI****Alimov Oybek G‘Ayratovich**

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21367854>

Annotatsiya: Mazkur tezisda “Agrobank” ATB faoliyatida muammoli kreditlarni erta aniqlash tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etilgan. Tadqiqotning maqsadi qarz oluvchilarning moliyaviy holati yomonlashishini dastlabki bosqichlarda aniqlash, kredit majburiyatlarining o‘z vaqtida bajarilmaslik ehtimolini baholash hamda kreditlarning muammoli aktivlar toifasiga o‘tishining oldini olish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tezisda qarz oluvchining to‘lov intizomi, pul oqimlari, kredit yuklamasi, moliyaviy ko‘rsatkichlari, garov ta‘minoti holati, faoliyat sohasi va tashqi iqtisodiy omillar erta ogohlantiruvchi indikatorlar sifatida o‘rganilgan. Tadqiqot jarayonida statistik tahlil, taqqoslash, guruhlash, tizimli yondashuv va ekspert baholash usullaridan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: tijorat banki, muammoli kreditlar, kredit riski, erta aniqlash tizimi, kredit monitoringi, erta ogohlantiruvchi indikatorlar, kredit portfeli, qarz oluvchi, to‘lov intizomi, kredit skoringi, risklarni boshqarish, “Agrobank” ATB.

Kirish. Zamonaviy bank tizimida kredit operatsiyalari tijorat banklari daromadlarining asosiy manbalaridan biri bo‘lishi bilan birga, yuqori darajadagi moliyaviy risklarni ham yuzaga keltiradi. Qarz oluvchilarning moliyaviy holati yomonlashishi, to‘lov intizomining buzilishi, kredit mablag‘laridan maqsadsiz foydalanish, tarmoq va hududiy xatarlarning kuchayishi kreditlarning muammoli toifaga o‘tish ehtimolini oshiradi. Shu sababli muammoli kreditlar shakllangandan keyin ularni undirish choralarini ko‘rishdan ko‘ra, xavf belgilarini dastlabki bosqichlarda aniqlash va tezkor ta‘sir choralarini qo‘llash samaraliroq hisoblanadi. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi, kichik biznes va hududiy loyihalarni keng moliyalashtiruvchi “Agrobank” ATB uchun qarz oluvchilarning pul oqimlari, kredit yuklamasi, to‘lovlar jadvali, garov ta‘minoti va xo‘jalik faoliyatidagi o‘zgarishlarni muntazam kuzatib boruvchi erta ogohlantirish tizimini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tijorat banklari faoliyatida kreditlash operatsiyalari daromad olishning asosiy manbalaridan biri bo‘lishi bilan birga, bank moliyaviy barqarorligiga ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim risklarni ham yuzaga keltiradi. Qarz oluvchining moliyaviy holati yomonlashishi, pul oqimlarining kamayishi, to‘lov intizomining buzilishi, garov ta‘minoti qiymatining pasayishi va iqtisodiy sharoitning o‘zgarishi kreditlarning muammoli toifaga o‘tish ehtimolini oshiradi. Shu sababli banklarda

kredit qarzadorligi yuzaga kelgandan keyin undirish choralarini ko'rish bilan cheklanmasdan, salbiy holatlarni oldindan aniqlaydigan erta ogohlantirish tizimini shakllantirish zarur. Xalqaro amaliyotda bunday tizim kredit riskidagi muhim o'zgarishlarni aniqlash, yuqori riskli mijozlarni kuzatuv ro'yxatiga kiritish va muammo chuqurlashmasidan oldin tegishli choralarni qo'llash vositasi sifatida qaraladi (EBA, 2020; BCBS, 2017).

“Agrobank” ATB kredit portfelining katta qismi qishloq xo'jaligi, tadbirkorlik, hududiy investitsiya loyihalari va aholi kreditlarini moliyalashtirish bilan bog'liq. Qishloq xo'jaligi subyektlari faoliyatida mavsumiylik, suv ta'minoti, ob-havo, mahsulot narxlarining o'zgarishi, hosildorlik va yetkazib berish zanjiridagi uzilishlar kabi omillar qarz oluvchining kreditni qaytarish imkoniyatiga bevosita ta'sir qiladi. Bank kredit portfelining tez sur'atlarda kengayishi esa mavjud monitoring tizimining imkoniyatlarini ham shunga muvofiq rivojlantirishni talab etadi. “Agrobank”ning rasmiy moliyaviy ko'rsatkichlariga ko'ra, bank kreditlari 2025-yil boshidagi 59,4 trln so'mdan 2026-yil boshida 81,1 trln so'mga yetgan. Bu kredit riskini baholash jarayonlarini avtomatlashtirish va mijozlar faoliyatidagi o'zgarishlarni tezkor kuzatib borish zaruratini kuchaytiradi (Agrobank, 2026).

1-jadval

“Agrobank” ATB kredit portfeli va muammoli kreditlari dinamikasi

Ko'rsatkich sanasi	Kredit portfeli, mlrd so'm	Muammoli kreditlar, mlrd so'm	NPL darajasi, foiz
2025-yil 1-yanvar	59 436	2 903	4,9
2025-yil 1-iyul	73 946	2 797	3,8
2025-yil 1-oktabr	77 031	2 587	3,4
2026-yil 1-yanvar	81 108	2 698	3,3
2026-yil 1-iyun	90 857	3 152	3,5

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari “Agrobank” ATBda muammoli kreditlarning kredit portfelidagi ulushi 2025-yil boshidagi 4,9 foizdan 2026-yil 1-iyun holatiga 3,5 foizgacha kamayganini ko'rsatadi. Mazkur davrda kredit portfeli 52,9 foizga kengaygan bo'lsa, muammoli kreditlarning mutlaq hajmi 8,6 foizga oshgan. Ayniqsa, 2026-yilning dastlabki besh oyida kredit portfeli qariyb 12 foizga, muammoli kreditlar esa 16,8 foizga ko'paygan va NPL darajasi 3,3 foizdan 3,5

POLAND

POLAND

foizga ko'tarilgan. Bu holat NPL ulushining oldingi davrga nisbatan pasayganiga qaramay, muammoli kreditlarning mutlaq miqdori hamda yangi ajratilayotgan kreditlar sifatini doimiy nazorat qilish zarurligini anglatadi.

Muammoli kreditlarni erta aniqlash tizimi faqat to'lov muddati o'tgan kreditlarni hisobga olish bilan cheklanmasligi kerak. Chunki muddati o'tgan qarzдорlik kredit riskining allaqachon ro'yobga chiqqanligini bildiradi. Samarali erta ogohlantirish tizimi qarz oluvchining holatidagi salbiy o'zgarishlarni to'lov kechikishidan oldin aniqlashi lozim. Buning uchun mijozning bank hisobvaraqlaridagi aylanmasi kamayishi, tushumlarning kredit shartnomasida belgilangan prognozdan chetga chiqishi, boshqa kreditlar bo'yicha qarzдорlikning oshishi, soliq va majburiy to'lovlarning kechiktirilishi, ish haqi to'lovlaridagi uzilishlar, moliyaviy hisobotlarni taqdim etmaslik va garov qiymatining pasayishi kabi belgilar kuzatib borilishi zarur. EBA tavsiyalarida ham banklarning kredit monitoringi doirasida erta ogohlantiruvchi indikatorlar, kuzatuv ro'yxatlari va boshqaruv axborot tizimlaridan foydalanishi muhimligi belgilangan (EBA, 2020).

"Agrobank" ATBda erta aniqlash tizimini takomillashtirish uchun yagona raqamli kredit monitoringi platformasini yaratish maqsadga muvofiq. Ushbu platformada bankning kredit moduli, mijozlarning hisobvaraqlari, kredit byurosi ma'lumotlari, soliq hisobotlari, garov reyestri, sug'urta ma'lumotlari va qarz oluvchining moliyaviy ko'rsatkichlari birlashtirilishi kerak. Ma'lumotlar avtomatik ravishda yangilanib, har bir qarz oluvchi bo'yicha individual risk profili shakllantirilishi lozim. Tizim inson omiliga bog'liq kechikishlarni kamaytiradi, filiallar tomonidan amalga oshirilayotgan monitoringning bir xil standart asosida olib borilishini ta'minlaydi va kredit riskidagi o'zgarishlarni markaziy apparat darajasida kuzatish imkonini beradi.

Qarz oluvchilarni risk darajasiga qarab "yashil", "sariq", "to'q sariq" va "qizil" toifalarga ajratish taklif etiladi. "Yashil" toifa kredit majburiyatlarini o'z vaqtida bajarayotgan va moliyaviy holati barqaror mijozlarni qamrab oladi. "Sariq" toifaga hisobvaraqa aylanmasi pasaygan, ayrim to'lovlari qisqa muddatga kechikkan yoki moliyaviy ko'rsatkichlari rejalashtirilgan darajadan chetga chiqqan mijozlar kiritiladi. "To'q sariq" toifa pul oqimlari keskin kamaygan, qarz yuki oshgan va kreditni qaytarish imkoniyati zaiflashgan qarz oluvchilarni ifodalaydi. "Qizil" toifaga esa kredit majburiyatlarini bajarmaslik ehtimoli yuqori bo'lgan mijozlar kiritilib, ular bo'yicha restrukturizatsiya, qo'shimcha ta'minot talab qilish, kredit limitini to'xtatish yoki undirish choralarini boshlash masalasi ko'rib chiqiladi.

Risk darajasini aniqlashda yagona integral ko'rsatkichdan foydalanish mumkin. Mazkur ko'rsatkich qarzдорlikning kechikish kunlari, qarzga xizmat ko'rsatish koeffitsiyenti, hisobvaraқ aylanmasining o'zgarishi, qarz yukining oshishi, garovning kredit summasiga nisbati, tarmoq riski va mijozning kredit tarixiga berilgan ballarning yig'indisi asosida hisoblanadi. Har bir indikatorga uning kredit qaytmasligiga ta'sir darajasidan kelib chiqib vazn beriladi. Risk ballari kredit mahsuloti, mijoz turi, hudud va faoliyat sohasi bo'yicha muntazam qayta kalibrlanishi lozim. Bunday yondashuv barcha mijozlarga bir xil mezon qo'llashdan voz kechib, kredit riskini tabaqalashtirilgan tarzda baholash imkonini beradi.

Qishloq xo'jaligi kreditlari bo'yicha umumiy bank indikatorlari bilan bir qatorda, maxsus tarmoq ko'rsatkichlarini ham joriy etish zarur. Jumladan, ekin maydonining holati, suv bilan ta'minlanganlik darajasi, hosildorlik prognozi, mahsulotni sotish bo'yicha tuzilgan shartnomalar, agrotexnik tadbirlarning bajarilishi, sug'urta qoplamasi va subsidiyalarning kelib tushish holati monitoring qilinishi kerak. Masofadan zondlash, sun'iy yo'ldosh tasvirlari va geografik axborot tizimlaridan foydalanish ekin maydonlarining real holatini baholash imkonini beradi. Natijada bank xodimining har bir xo'jalikka tez-tez tashrif buyurishiga ehtiyoj kamayib, salbiy o'zgarishlarni masofadan aniqlash imkoniyati kengayadi.

Sun'iy intellekt va mashinaviy o'qitish modellaridan foydalanish ham tizim samaradorligini oshirishi mumkin. Model avvalgi yillarda muammoli kreditga aylangan qarz oluvchilarning xususiyatlarini o'rganib, amaldagi mijozlar orasidan o'xshash risk belgilariga ega subyektlarni aniqlaydi. Bunda model qarorlarini tushuntirish imkoniyati, ma'lumotlar sifati va algoritmik xatolarni nazorat qilish alohida ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt mutaxassisning yakuniy qarorini almashtirmasdan, tahlil qilinishi lozim bo'lgan mijozlarni saralash va kredit inspektoriga tavsiya taqdim etish vositasi sifatida qo'llanishi kerak.

Erta ogohlantiruvchi signal aniqlangandan keyin amalga oshiriladigan choralar ham aniq tartibga solinishi zarur. Har bir signal mas'ul kredit xodimi va risk-menejerga avtomatik yuborilib, uni ko'rib chiqish uchun cheklangan muddat belgilanishi lozim. Signal tasdiqlanganda qarz oluvchi kuzatuv ro'yxatiga kiritiladi, uning moliyaviy holati qayta baholanadi va individual choralar rejasi ishlab chiqiladi. Mazkur reja qarzдор bilan muzokara o'tkazish, to'lov jadvalini qayta ko'rib chiqish, qo'shimcha ta'minot olish, mablag'lardan maqsadli foydalanishni tekshirish yoki kredit limitlarini qisqartirish kabi tadbirlarni

qamrab olishi mumkin. Signalning sababsiz yopilishi esa mustaqil risk bo'linmasi tomonidan nazorat qilinishi kerak.

Erta aniqlash tizimini aktivlarni tasniflash va zaxiralar shakllantirish jarayoni bilan bog'lash ham muhimdir. Amaldagi milliy talablarga ko'ra, tijorat banklari aktiv sifati yomonlashgan holatlarda tegishli zaxiralarni shakllantirishi, sifati standart deb tasniflanmagan qarz oluvchiga qo'shimcha kredit ajratishdan oldin risklarni batafsil tahlil qilishi lozim. Shu jihatdan erta ogohlantirish tizimi kreditni muammoli toifaga o'tkazishdan oldin uning risk darajasidagi o'zgarishni aniqlashga va ehtimoliy yo'qotishlarni o'z vaqtida baholashga xizmat qiladi (O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2015).

“Agrobank” ATBda muammoli kreditlarni erta aniqlash tizimini takomillashtirish kredit monitoringini raqamlashtirish, ma'lumotlar bazalarini integratsiya qilish, tarmoq xususiyatlariga mos indikatorlarni joriy etish va riskli mijozlar bo'yicha tezkor qaror qabul qilish mexanizmini shakllantirishni talab etadi. Taklif etilayotgan tizim kreditning muammoli aktivga aylanishini kutib turmasdan, qarz oluvchining moliyaviy holatidagi salbiy o'zgarishlarni dastlabki bosqichda aniqlashga yordam beradi. Natijada bank kredit portfelining sifati yaxshilanadi, ehtimoliy kredit yo'qotishlari kamayadi, zaxiralardan foydalanish samaradorligi oshadi va “Agrobank” ATBning moliyaviy barqarorligi mustahkamlanadi.

Xulosa. “Agrobank” ATBda muammoli kreditlarni erta aniqlash tizimini takomillashtirish kredit portfeli sifatini oshirish, ehtimoliy zararlarni kamaytirish va bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qarz oluvchilarning to'lov intizomi, pul oqimlari, kredit yuklamasi, hisobvaraqlardagi aylanmalar, garov ta'minoti, tarmoq va hududiy risklarni muntazam monitoring qilish kreditning muammoli toifaga o'tishidan oldin salbiy belgilarni aniqlash imkonini beradi. Shu sababli bankda yagona raqamli monitoring platformasini joriy etish, mijozlarni risk darajasi bo'yicha tasniflash, qishloq xo'jaligi kreditlari uchun maxsus indikatorlarni shakllantirish, sun'iy intellekt va masofaviy monitoring vositalaridan foydalanish hamda aniqlangan har bir xavf signali bo'yicha tezkor choralar rejasini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Mazkur takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi muammoli kreditlar hajmini kamaytirish, kredit risklarini samarali boshqarish, zaxira xarajatlarini optimallashtirish va “Agrobank” ATB faoliyatining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Saidov, H.R. (2025) Ways to Improve Problem Loan Management in Uzbek Banks. American Journal of Business Practice, 2(1), pp. 45–58.
- 2.Kholiyorova, S.K., Barnoqulova, M.O. (2025) The Lending System in Commercial Banks and the Causes of Non-Performing Loans. Innovation Science and Technology, 1(12), pp. 67–75.
- 3.Esanov, O.M., Obloqulova, M.Z. (2025) Problems and Prospects of Transition to International Financial Reporting Standards (IFRS) in Commercial Banks of Uzbekistan. Web of Scholars: Multidimensional Research Journal, 4(5), pp. 115–123.
- 4.Lavrushin, O.I. (2019) Bankovskoe delo. 13th edn. Moscow: KNORUS.
- 5.Tavasiev, A.M. (2021) Bankovskoe delo: upravlenie kreditnymi riskami. Moscow: INFRA-M.
- 6.Yoshino, N., Taghizadeh-Hesary, F. (2018) Monetary Policy and the Economy in Asia. Tokyo: Asian Development Bank Institute.
7. Karimova, N. (2024) Application of AI in Credit Risk Scoring for Small Business Loans. arXiv Working Paper.
- 8.Botha, A., Verster, T., Breedts, R. (2025) Modelling the Term-Structure of Default Risk under IFRS 9 within a Multistate Regression Framework. arXiv Working Paper.
- 9.Resti, A., Sironi, A. (2020) Risk Management and Shareholders' Value in Banking: From Risk Measurement Models to Capital Allocation Policies. 3rd edn. Chichester: John Wiley & Sons.
- 10.Hull, J.C. (2022) Risk Management and Financial Institutions. 6th edn. Hoboken: John Wiley & Sons.
- 11.Saunders, A., Cornett, M.M. (2021) Financial Institutions Management: A Risk Management Approach. 10th edn. New York: McGraw-Hill Education.
- 12.International Monetary Fund (2025) Republic of Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program – Financial System Stability Assessment. Washington, DC: IMF.
- 13.Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) (2017) Guidelines on Prudential Treatment of Problem Assets – Definitions of Non-Performing Exposures and Forbearance. Basel: Bank for International Settlements.

